Robert Dittmann (Olomouc)

NOVOZÁKONNÍ TOPONYMIE TŘETÍ HALLSKÉ BIBLE (1766) V SOUŘADNICÍCH ČESKÉ BIBLICKÉ TRADICE, ZEJMÉNA KRALICKÉ[1)]

Třetí Hallská bible (H1766) zaujímá v české překladatelské biblické tradici zvláštní místo, neboť bývá charakterizována jako „vrcholné“ exulantské vydání[2)] a v jistém smyslu skutečně završuje jednu etapu poměrně dlouhé řady exulantských tisků. Už Karafiát[3)] konstatoval, že se tato bible odchyluje od kralické tradice ještě výrazněji než první dvě Hallské bible a že podléhala vlivu Lutherova německého překladu – tento vliv zmiňuje i Vraštil[4)]. Vliv této „Elsnerovy bible“ (Karafiát) na následující českou biblickou tradici sahá hluboko do 19. st. a byl již rovněž připomenut (Karafiát, Konopásek). Knihovědnou charakteristiku podala Bohatcová[5)].

Zkratky překladů s uvedením signatur: **B64** = Blahoslavův NZ 1564; **B68** = Blahoslavův NZ 1568 (oba cit. dle J. Konopásek, Blahoslavův Nový zákon z roku 1568, Praha 1931); **BEN** = Benátská bible (Státní vědecká knihovna v Olomouci /dále jen SVKOL/, signatura II 32.058); **ČEP** = Český ekumenický překlad, cit. dle Theophilos; **GNT** = Greek New Testament, 4th ed., cit. dle BibleWorks; **H1722** = první Hallská bible 1722 (Moravská zemská knihovna /dále jen MZK/, signatura ST2-0041.730); **H1745** = druhá Hallská bible 1745 (MZK ST2-0041.165); **H1766** = třetí Hallská bible 1766 (SVKOL 649.759); **K1596** = Kralická bible 1596 (MZK ST1-0000.813,B); **K1613** = Kralická bible 1613 (SVKOL II 32.073); **K6** = Šestidílka (SVKOL II 32.377); **KAR** = Karafiátova revize (Biblí svatá, to jest: svatá Písma Starého i Nového zákona: text kralický z roku 1613 podlé původních textů opravený. Praha: Britická i zahraničná společnost biblická, 1922); **KL** = Vulgata Clementina, cit. dle Vulsearch; **KRAL** = tzv. kritický otisk Kralické bible („podle posledního vydání

---

1) Tento příspěvek vznikl za podpory vnitřního grantu Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci na rok 2007.

2) Srov. Z. R. Nešpor, Bible českých exulantů a tajných nekatolíků v 18. století, Religio 13, 2005, s. 248.

3) [J. Karafiát], Rozbor kralického Nového Zákona co do řeči i překladu: s hystoryí našeho biblického textu, Praha 1878, s. 20.

4) J. Vraštil, České překlady biblické. In: Český slovník bohovědný: díl třetí: církevní řády – Ezzo, Praha 1926, s. 337.

5) M. Bohatcová, Exulantská vydání Kralické bible. In: Česká bible v dějinách evropské kultury, Brno 1994, s. 27 – 40. M. Bohatcová, Die tschechischen gedruckten Bibeln des 15. bis 18. Jahrhunderts. In: Kralitzer Bibel. Bd. 7: Kommentare, Paderborn 1995, s. 1 – 182.

kralického z roku 1613“) – cit. dle Theophilos; v NZ však elektronická verze podává přetisk Šestidílky!; **L45** = Lutherův nerevidovaný překlad 1545, cit. dle Litterae ante portas; **LUO** = Lutherova bible 1912, cit. dle BibleWorks; **M56/7** = Melantrichova bible 1556/57 (SVKOL III 32.296); **M77** = Melantrichova bible 1577 (SVKOL III 220.903); **MAN** = Komenského Manualník 1658 = HROZNÝ, J. (vyd.) Manualník aneb Jádro celé Biblí svaté... In: Veškerých Spisů Jana Amosa Komenského svazek XVIII. (7.) Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1926; NBK = Nová Bible kralická, cit. dle Theophilos; **NZ1596** = kralický NZ 1596 (MZK ST1-0013.877); **NZ1601** = kralický NZ 1601 (SVKOL II 32.377); **NZ1709** – SVKOL 32.200; **NZ1720** – MZK ST1-0025.254; **NZ1722** – MZK ST2-0087.428; **NZ1730** – MZK ST1-0035.502; **NZ1744** – SVKOL 649.582; **NZ1752** – MZK ST1-0823.691; **NZ1764** – SVKOL 36.320; **NZ1775** – MZK ST1-0886.027; **NZ1782** – MZK ST1-0399.082; **OPT** = Optátův NZ 1533 (SVKOL 32.197); **P1787** = Prešpurská bible 1787 (SVKOL 137.000); **P1808** = Palkovičovo vydání 1808 (MZK ST2-0065.356); **PRAŽ** = Bible pražská 1488 – Manuscriptorium, sign. H 417; **S37** = Severýnova bible 1537 (SVKOL III 640.070); **SCR** = Textus receptus, cit. dle BibleWorks; **STE** = Stephanus 1550, cit. dle BibleWorks; **VUL** = Vulgata, cit. dle BibleWorks; zkratky biblických knih přebírám z ČEP.

Karafiát[6)] věnoval pozornost také propriální sféře exulantských vydání. U H1766 uvádí pět dokladů přiblížení toponymie k Lutherově bibli, ale znění K1613 necituje přesně v Nu 11,35.Gn 31,47 (K1613 čte *Kybrot Hattáve*; *Jegar Sahadůtha*). Rozdílů mezi K1613 a H1766 je však více. Srovnáváme H1766 s českou tradicí zejména kralickou. Soustředíme se na toponyma s nízkou absolutní četností (5 a méně výskytů v NZ), u nichž předpokládáme větší pravděpodobnost příslušnosti k periferii NZ toponymie, a tudíž větší dynamiku adaptačního procesu.

1. Grafika. Grafický záznam je rozkolísán už v tradici, která předchází H1766. Z množství materiálu jen jeden příklad: U toponyma *Bitynie* v Sk 16,7 píšou K6, K1596, NZ1596, K1613, H1722, H1745, H1766 *Bitynye*, zatímco v 1P 1,1 je v H1722, H1745, H1766 grafika *By-* (ale K6, NZ1596, K1596, K1613 píšou v *Bi-*).

1.1 Velká písmena. Postupně dochází v kralické a postkralické tradici k ústupu velkých písmen u apelativ i některých proprií s transparentní apelativní sémantikou. Ještě H1722 a H1745 píšou *Pelynek, ke Třem krčmám, Pěkný břeh* – H1766 *pelynek, ke třem krčmám; pěkný břeh*. V Sk 27,17 vkládá Blahoslav i kralická tradice do textu apelativní interpretaci homonymního spojení (SCR *eivj th.n su,rtin*, STE, GNT *eivj th.n Su,rtin*) a stejně jako H1722, H1766 píšou s minuskulí *na místo nebezpečné*.

2. Adaptace samohlásek a dvojhlásek

[6)] O. c. v pozn. 3, s. 18, 25-26.

2.1 Kvantitativní změny samohlásek. V několika případech zaznamenáváme nedůležité rozdíly v kvantitě, které procházejí již předchozí tradicí. Větší rozkolísanost pozorujeme např. v K1596 (častěji délka: 1P 1,1 transliterováno *w...Galácij, w Bitýnyj*) a v H1745 (Sk 27,17 B64, B68, K1596, NZ1596, NZ1601, K1613, H1766 *na místo nebezpečné* – H1745 *na místo nebezpečne*; Sk 28,15 K6, K1596, NZ1596, NZ1601, K1613, H1722, H1766 *na rynk Appiú* – B64, B68 *na ryňk Appiu* - H1745 *na rynk Appiu*; Sk 17,16 B64, B68, K6, K1596, NZ1596, K1613, H1722, H1766 *v Atenách* – H1745 *v Aténách*). Výjimečně dodává nebo odebírá vokalickou délku až H1766. Ve Sk 27,27 má Blahoslav v obou NZ i další tradice (K6, K1596, NZ1596, NZ1601, K1613, H1722, H1745) *po moři Adryatyckém*, kdežto H1766 *po moři Adryátyckém*. Ve Sk 28,12 mají B64, B68, K6, K1596, NZ1596, NZ1601, K1613, H1745 *do Syrakůsis*, H1766 *do Syrakus*. Další příklady zde nemohou být vzhledem k rozsahu článku uvedeny.

2.2 Kvalitativní změny samohlásek. Daleko závažnější jsou případy grafické nejednoty nebo adaptační dynamiky, jež mají možná dosah do oblasti předloh. Zde uvedeme pouze jeden případ takové grafické unifikace na všech lokacích toponyma v H1766. Na místech řeckého toponyma *Golgoqa*/ obsahuje už B64 a B68 dvě variantní podoby: *Golgota* (J 19,17), *Golgata* (Mt 27,33.Mk 15,22), promítnuté i do kralických vydání, avšak v jiné distribuci. Rovněž předchozí česká tradice[7)] vykazuje nejednost propriální podoby, samohláskovou i souhláskovou. Pozoruhodná je však i pokralická tradice v exulantských tiscích. Očekávaná rozkolísanost kralické tradice přetrvává v Komenského Manualníku, překvapí však NZ1730 z Loubna, jenž unifikuje na znění *Golgata*; H1745 vykazuje blahoslavovskou distribuci a dodržuje ji i NZ 1764. V H1766 i textově ji kopírující P1787 jsme však svědky standardizace ve prospěch podoby *Golgata* ve všech třech výskytech. Může se jednat o vliv Lutherovy bible: L45 čte *Golgatha*. NZ1730 a H1766 tak zřejmě nevědomě navázaly také na českou tradici v PRAŽ a na BEN, ba dokonce na prvotní český překlad (Drážďanská bible, Olomoucká bible mají v Kyasově kritické edici na všech výskytech *-ga-* podle rukopisné vulgátní varianty *Golgatha*). KAR restituuje formu *Golgota* a forma *Golgata*, shodná s Lutherovým překladem[8)], měla být vymýcena. Znovu se však objevila zejména v početných vydáních KRAL.

[7)] K dispozici mi nebyly dřívější bratrské NZ.

[8)] Další shodu s Lutherovým překladem, ale i vulgátní tradicí konstatujeme u převodu pomnožného toponyma *Tyatiry* (ř. *Qua,teira*). Ve Sk 16,14 má vulgátní tradice obyvatelské jméno v Gpl. (VUL *civitatis Thyatirenorum*) – řecké znění s Gpl. (SCR *po,lewj Quatei,rwn*) však neumožňuje interpretaci obojí (za konzultaci děkuji prof. L. Tichému z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci). Dynamika je zde ovšem už mezi Blahoslavovými NZ. R. 1564 píše *z města tyatyrského*, zatímco B68 už má *v městě*

vydání	Mt 27,33	Mk 15,22	J 19,17
PRAŽ	golgata	golgata	golgata
BEN	Golgata	Golgata	Golgata
OPT	Golgota	Golgotha	Golgotha
S37	Golgota	Golgata	Golgata
M56/7	Golgotha	Golgotha	Golgota
M77	Golgotha	Golgotha	Golgota
B64	Golgata	Golgata	Golgota
B68	Golgata	Golgata	Golgota
K6	Golgata	Golgota	Golgota
K1596	Golgata	Golgota	Golgota
NZ1596	Golgata	Golgota	Golgota
NZ1601	Golgata	Golgota	Golgota
K1613	Golgata	Golgota	Golgota
MAN	Golgata	neobsahuje	Golgota
NZ1709	Golgata	Golgota	Golgota
H1722	Golgata	Golgota	Golgota
NZ1720	Golgata	Golgota	Golgota
NZ1722	Golgata	Golgota	Golgota
NZ1730	Golgata	Golgata	Golgata
NZ1744	Golgata	Golgota	Golgota
H1745	Golgata	Golgata	Golgota
NZ1752	Golgata	Golgota	Golgota
NZ1764	Golgata	Golgata	Golgota
H1766	Golgata	Golgata	Golgata
NZ1775	Golgata	Golgata	Golgota
NZ1782	Golgata	Golgata	Golgota
P1787	Golgata	Golgata	Golgata
P1808	Golgata	Golgata	Golgata
KRAL	Golgata	Golgota	Golgota
KAR	Golgota	Golgota	Golgota

Tyatyrských – a to ve shodě s vulgátní tradicí, ale i Lutherem (L45 *aus der Stadt der Thyatirer*). K6, K1596, NZ1596, K1613, H1745, H1766 převádějí *v městě Tyatyrských*, Karafiát však dodržuje příslušnost k toponymům (*města Tyatiru*); moderní překlady ČEP a NBK čtou *z města Thyatir*.

Na základě tohoto kritéria, nepevného však dostatečně pro klasifikaci, bychom mohli od Blahoslava rozlišit čtyři linie: 1. B64, B68, H1745, NZ1764 (!), NZ1775, NZ1782 (poslední dva NZ patří do této skupiny např. i formou *Getsemany* místo *Getsemane* v H1766); 2. K6, K1596, NZ1596, NZ1601, K1613, NZ1709, NZ1720, H1722, H1744, NZ1752, KRAL; 3. NZ1730 (pro další jevy v H1766 však nepodává oporu), H1766, P1787, P1808; 4. KAR. Zajímavé je, že každá z Hallských biblí vykazuje jinou distribuci.

Toponymum *Laodicea* (ř. *Laodi,keia*, KL *Laodicia*) o šesti výskytech v NZ uvádí Blahoslav, kralická tradice (K6, K1596, NZ1596, NZ1601, K1613) i H1722, NZ1730, H1745 v podobě *Laodycie* (např. Ko 4,16.Zj 1,11), ale v H1766 dochází k adaptačnímu zlomu podobou *Laodycea* (např. Ko 4,16 z *Laodycey*), zcela odpovídající Lutherovi (Ko 2,1 L45 *zu Laodicea*).

Jeden případ adaptace je však v H1766 zcela nečekaný. Jedná se o hydronymum *Eufrat* (ř. *Euvfra,thj*, v NZ jen Zj 9,14.16,12). B68 má ve Zj 9,14 *při...řece Eufraten*, ve Zj 16,12 *na...řeku Eufraten* podle české tradice, srov. KL Zj 16,12 *Euphraten*. K6 již na obou výskytech čte *Eufrates*, stejně tak i pozdější tradice kralická a exulantská (H1722, NZ1730, H1745). H1766 ale přepisuje dvakrát *Eyfrates* (L45 má na obou místech podobu *Euphrat*). Ve SZ čte H1766 ve všech 18 výskytech *Eu-*, zatímco L45 píše vždy *Phrath*.

3. Adaptace souhlásek

U toponyma *Kenchreje* (ř. *Kencreai,*) má kralická tradice nesklonnou substantivní formu v Sk 18,18 (B64, B68[9)], K6, K1596, NZ1596, K1613, NZ1730, H1745 *v Cenchreis*) a adjektivní formu v Ř 16,1 (K6, H1745 *církve Cenchrenské*). ČEP i NBK čtou shodně na obou lokacích *v Kenchrejích*. V tradici je pozoruhodná dynamika právě v H1766, jež píše s iniciálním *K-* (*Kenchreis, Kenchrenské*), ve shodě s Lutherem (např. v Sk 18,18 L45 *zu Kenchrea*).

Také u toponyma *Cedron* (ř. *Kedrw,n*) v J 18,1 má Blahoslav i kralická a exulantská tradice (H1722, NZ1730, H1745) podobu *Cedron* z vulgátní tradice (KL *Cedron*), ale H1766 přepisuje *Kedron* – srov. L45 *Kidron*. Podobu s *C-* má rovněž KAR a ČEP, zatímco NBK volí formu *Kedron*. V jiných toponymech však H1766 ponechává tradiční kralickou podobu: *do Cypru, vedlé Cyrénu, do Seleucie*.

4. Konkurence sklonnosti a nesklonnosti

4.1 Singulárová toponyma. Některá toponyma jsou v řeckém textu i vulgátní tradici doložena jen v nenominativní podobě. Kraličtí tato toponyma ponechávali nesklonná v morfologickém tvaru vulgátní tradice, ale postkralická tradice šla třemi směry: převedení do řeckého nominativu a zasazení této podoby jako nesklonné do

---

[9)] B68 a K6 obsahují v margináli latinskou plurálovou podobu *Cenchreæ*.

české věty (řešení KAR v následujícím případě), nebo zavedení deklinability připojováním pádových morfů k nenominativnímu tvaru toponyma (řešení H1766 v následujícím případě), případně adaptace těžící z ustálených zásad přejímání cizích slov zakončených v nominativu jako řecké toponymum (ČEP): Ve Sk 20,13 zní vulgátní text VUL *in Asson* a SCR *eivj th.n :Asson*. Blahoslav má na obou výskytech (Sk 20,13.14) podobu s *-n*: *do Asson, v Asson*, stejně tak i OPT, B64, B68, M77, K6, K1596, NZ1596, K1613, H1745 a KRAL. H1766 už zavádí skloňování: *do Assonu*, zatímco ještě hallské vydání NZ1764 čte nesklonně *do Asson*. Karafiátova revize však převádí toponymum na řecký nominativ a čte *do Assos* (*:Assoj*), srov. Luther (Sk 20,14 L45 *zu Assos*). ČEP i NBK toponymum adaptují jako přejímky řeckého původu na *-os* (*k Assu* jako *ke kosmu, papyru*). H1766 zde tedy uplatnila druhou možnou strategii.

První strategie je v H1766 uplatněna v Tt 3,12. VUL čte *venire Nicopolim*, B64, B68, K6, K1596, NZ1596, K1613, H1745 *do Nykopolim*. Česká tradice má v OPT, M77 *do Nykopoli*. Ještě v NZ1764 čteme *do Nykopolim*, ale H1766 provádí morfologickou úpravu toponyma na tvar shodný s řeckým nominativem a čte *do Nykopolis* – též L45 má tvar *Nikopolis*. Stejné toponymum se vyskytuje úplně v závěru epištoly v Tt 3,15, kde řecký text SCR, STE čte *avpo, Nikopo,lewj*. OPT, B64, B68, K6, K1596, NZ1596, K1613, H1745 i NZ1764 zde čtou *z Nykopoli*, ale H1766 opět znění upravuje a čte *z Nykopolis*. L45 dodatek nemá. Úprava znění v H1766 podporuje systémovou vazbu na znění v Sk 16,11, kde už Blahoslav a následná kralická tradice i H1766 čtou *do Neapolis*.

U některých řeckých toponym zakončených na *-h* zavádí H1766 sklonění podle vzorového slova *žena*. Týká se to toponyma *Perge* (ř. *Pe,rgh*) a *Derbe* (ř. *De,rbh*). U propria *Perge* má Blahoslav v obou NZ i celá kralická tradice ve všech kralických biblích (K6, K1596, K1613, ale i H1745) i NZ1596 nesklonnou podobu *Pergen*. V exulantské tradici se ve dvou výskytech vymyká H1766 volbou deklinačního morfu podržujícího zařazení toponyma ke stejnému rodu (femininu), neboť v Sk 13,13.14 čte *do Pergy, z Pergy*, zatímco v Sk 14,25 ponechává nesklonné spojení *v Perge*. U toponyma *Derbe* je situace podobná. Blahoslav v NZ1564 i NZ1568 i další kralická tradice (K6, K1596, NZ1596, NZ1601, K1613) i první dvě exulantská vydání celých biblí (H1722, H1745) čtou třikrát nesklonné *do Derben*, přebrané citátově z vulgátní tradice, ale H1766 skloňuje třikrát *do Derby*. KAR, ČEP, NBK mají nesklonné *Perge, Derbe*. Irelevantní je tu L45, který má v Sk 14,6 nesklonné *gen...Derbe*.

Další možností adaptace je u toponym *-h* radikálnější změna formy. V Sk 27,12 má KL tvar *Phoenicen* (*devenientes Phoenicen*), zatímco řecký text *eivj Foi,nika*. OPT i M77 čtou shodně *do Fenycen* a stejně čtou i B64, B68, K6, K1596, NZ1596, KRAL, K1613, H1745, NZ1764 - opět až H1766 proprium upravuje: *do Fenycie* (L45, LUO *gen Phönix*). Karafiát v revizi Kralické bible vychází z řeckého nominativu *Foi/nix* a ponechává ho nesklonný (*do Fenix*). ČEP vřazuje proprium stejně jako řečtina do maskulina (*do Foiniku*); NBK volí nominativ jmenovací (*do ... přístavu Fénix*). V kra-

lické tradici vzniká navíc ve shodě s vulgátní tradicí, ale v rozporu s řeckým textem morfologická homonymie s femininem *Foini,kh* (*Fénicie*) – např. ve Sk 11,19 čte K6 ve shodě s vulgátní tradicí *do Fenicen* (KL *Phœnicen*) – podobu *Fenycen* má Blahoslav v obou NZ (v B68 je v margináliii podoba *Fenycia*), K1613 i H1745, zatímco KAR poněkud uzpůsobuje kralické tradiční znění řeckému nominativu alespoň v zakončení a čte *do Fenice*. Adaptační přelom se objevuje v H1766: Sk 11,19 čte *do Fenycie*.

H1766 však nebyla v adaptaci toponym v řečtině končících na *-h* náležitě důsledná, neboť jiná toponyma na *-h* ponechává v tradiční podobě sklonné (s transpozicí rodu oproti řečtině: K6 H1722, H1766 Sk 20,14 *do Mitylénu* – KAR *do Mityléne* – ČEP, NBK *do Mitylény* - ř. nominativ *Mitulh,nh*; Sk 2,10 B68, K6, K1613, H1722, H1766 *vedlé Cyrénu* – ČEP *u Kyrény* – NBK *vedle Kyrény* – ř. nominativ *Kurh,nh* – KL *circa Cyrenen*), případně v podobě prošlé slovnědruhovou transpozicí (*VAbilhnh*, v Lk 3,1 převádějí B64, B68, K6, K1596, K1613, H1766 i KAR *čtvrtákem Abilinským* – ČEP *v Abiléně*) nebo adaptační proces inovuje. Inovace jsou spojeny s toponymy *Fénicie* (ř. *Foini,kh*, v NZ čítá 3 výskyty) a *Foinix* (ř. *Foi/nix*, v NZ propriálně jen v Sk 27,12).

Přestože toponymum *Getsemany* se v NZ vyskytuje jen v nominativu (Mt 26,36.Mk 14,32), a tudíž odpadá relevantnost adaptačního způsobu zakončení pro deklinabilitu, řadíme ho do oddílu o konkurenci sklonnosti a nesklonnosti, protože adaptace zakončením *-any* ho jasně disponuje pro vřazení do produktivního typu toponym. V řečtině jde o singulárové proprium. O historii adaptace pojednal K. Komárek[10)]. Pokud sledujeme kralickou tradici, je ještě jedna možnost, jak vyložit původ formy *Getsemane* v české biblické tradici. Forma *Getsemane* se totiž objevuje nejen v novodobých překladech vzešlých z nekatolického prostředí (Žilka, ČEP), jak upozornil Komárek, a též v moderních překladech NBK, Slovo na cestu, překlad Křesťanské misijní společnosti, ale objevuje se poprvé už v H1766, zatímco Blahoslav i celá kralická tradice a exulantské tisky (K6, NZ1601, K1613, NZ1709, NZ1720, H1722, NZ1730, H1745, NZ1752, NZ1764) čtou *Getsemany* (jen K1596 čte v Mt *Getsemaný*). Usuzujeme opět na vliv Lutherova překladu – v L45 čteme *Gethsemane* – proniknuvší do H1766. Zatímco M56/7, M77, S37 i BEN neznají formu *-ne*, OPT ji volí v Mt (*Getsemane*), ale nikoli v Mk (*Getsemany*).

4.2 Pomnožná toponyma. Z toponym s morfologickou charakteristikou plurale tantum je adaptační dynamika v H1766 zaznamenána u jmen *Sardy*, *Kenchreje* (zde jen grafika) a *Syrakusy*.

[10)] K. Komárek, Pomnožná místní jména v českých překladech Bible, Acta onomastica 45, 2004, s. 15 – 16.

Toponymum *Sardy* (ř. *Sa,rdeij*, 3 výskyty) se v kralické tradici, ale i H1745 vyskytuje v nesklonné podobě *Sardys*, jednak se skloňuje podle vzorového slova *žena* (např. H1745 Zj 1,11 *do Sardy*), jednak je převáděno adjektivem *Sardynský*. H1766 sjednocuje na nesklonnost a čte i ve Zj 1,11 *do Sardys* (L45 *gen Sardes*), KAR naopak zavádí deklinaci také ve Zj 3,4: *v Sardě*. Dochází zde však k transpozici kategorie čísla, neboť pl. je adaptací transponován na sg. – oproti tomu ČEP a NBK převádějí plurálem *do Sard* (Zj 1,11).

Dalšími pomnožnými[11)] proprii jsou *Kolosy* (ř. *Kolossai*,, hapax v Ko 1,2), *Puteoly* (ř. *Poti,oloi*, jen v Sk 28,13) a v řečtině i *Syrakusy* (ř. *Sura,kousai*, hapax v Sk 28,12). Šestidílka K6, K1596, NZ1596, NZ1601, K1613 i H1745 mají ve všech případech nesklonné vulgátní tvary (*v* městě *Kolossis* – K1613, H1745 jen *v Kolossis*; *do Puteolos*), ale v Sk 28,12 má KL Asg. *venissemus Syracusam* – K6, K1596, NZ1596, NZ1601, K1613, NZ1730, H1745 *do Syrakůsis* (zřejmě dle *Kolossis* aj.; OPT, S37, M56/7 *do Syrakusy*). B64 i B68 čtou *v Kolossis*; *do Syrakůsis*; *do Puteolos*)[12)]. Ještě H1766 zachovává ve dvou případech nesklonné formy kralické tradice, ale v Sk 28,12 už zavádí sklonnou podobu *do Syrakus*. Karafiátova revize však zavádí deklinaci v pl. u všech tří toponym (*v Kolossách, do Puteol, do Syrakus*). Za zmínku stojí i zachování rodu (m.) v ČEP ve Sk 28,13 zněním *v Puteolech*.

Závěry

H1766 vstoupila z exulantských vydání nejodvážněji do relativně velmi stabilizované kralické tradice. Těžiště jejích inovací v novozákonní toponymii spočívá ve dvou oblastech: v rozsáhlejší akceptaci Lutherova vlivu (*Golgata (?); Kenchreis; Laodycea; Kedron; Getsemane; Nykopolis*) a v zavádění sklonnosti (*do Assonu; do Pergy; do Derby; do Syrakus*).

Přes jisté náběhy snah o konkordantnost u toponym i systémových vazeb (*Golgata*, *Neapolis – Nykopolis*, unifikace na nesklonné *Sardys*) však konstatujeme nevyváženost a nedůslednost toponymické úpravy, neboť konečná podoba toponymie je výsledkem vzájemného působení náběhů konkordantnosti, Lutherova vlivu, sklonů k deklinabilitě a kontinuity fixované tradice. Při unifikaci podoby *Golgata* se podporují ve vzájemné souhře konkordantnost i Lutherův vliv, případně i starší česká tradice. V případě unifikace nesklonné podoby *Sardys* zvítězila tendence ke konkordantnosti proti tendenci ke sklonnosti; vzniká systémový rozpor zakončení u toponym *Laodicea* (zde spatřujeme Lutherův vliv) a *Fenycie*. Setrvačnost tradice se promítla do

---

[11)] Pomnožnými NZ toponymy v české biblické tradici se v širším záběru zabýval K. Komárek, o. c. v pozn. 10, s. 12 – 17. Nám jde naopak o jeden výsek české tradice, a to o kontinuitu a dynamiku kralické tradice včetně jejího vyrůstání zejména z Blahoslavových NZ s akcentem na třetí Hallskou bibli.

[12)] V margináliích v B68 se vyskytují regulérní latinské Npl. *Syracusæ, Puteoli*.

variability toponym v řečtině na -h (*do Mitylénu, vedlé Cyrénu; Abilinským; Fenycen > Fenycie*) nebo toponym s rysem plurale tantum (*do Syrakus* x *v Kolossis, do Puteolos* x *Getsemane – Getsemane* je podporováno Lutherem). Zdá se tedy, že konkordantní náznaky mají přednost před sklonností (*Sardys*), Lutherův vliv má někdy rovněž přednost před sklonností (*Getsemane*), ale většinou se poddává (*do Pergy, do Derby* ad.). Lutherův vliv tedy proniká zejména do nejnižšího jazykového plánu s ojedinělými přesahy do morfologické roviny (*Getsemane*, srov. i *Sardys, Nykopolis*), zatímco inovace v morfologickém plánu vycházejí z potřeb českého jazykového systému (deklinabilita) nebo z textověkritických náběhů (konkordantnost). Systémové vazby nejsou příliš respektovány (*Laodycea – Fenycie; do Syrakus – v Kolossis; Kenchreis, Kedron – do Cypru* aj.), nemluvě o toleranci vůči slovnědruhovým transpozicím. H1745 přináší svůj podíl do dynamiky propriální sféry (kvantita, distribuce podob *Golgota - Golgata*).

Starozákonní toponymii v H1766 věnujeme zvláštní příspěvek. Už zde můžeme souhrnně konstatovat, že textově nebyla úprava proprií v H1766 příliš kvalitní v důsledku nejednotné strategie úprav, rozmnožení dodatků bez ekvivalentů v předloze, ponechání nekonkordantních diskrepancí i neodstranění nánosu interpretačního vlivu jiných překladů (například Tremelliova-Juniova), nýbrž ještě rozmnožení tohoto vlivu o výraznější pronikání Lutherova překladu. Daleko odvážnější úpravu toponymie najdeme později v Karafiátově kritickém přetisku Kralické bible a v jeho vlastní revizi. H1766 znamená nikoli nevýznamný přelom v adaptaci NZ toponym v české pokralické tradici, ač se neprosadila hned (srov. NZ1775, NZ1782).

Elektronické zdroje:

BibleWorks 5.0.020w. 2001[13)].

Litterae ante portas. Viz <www.litterae.phil.muni.cz >[14)]. 30. 6. 2007.

Theophilos 3.1.6. 1997 – 2004. Program volně dostupný na Internetu. Viz <www.theophilos.sk>. 30. 6. 2007.

Vulsearch 4.1.6. 2000 – 2007. Program volně dostupný na Internetu. Viz <www.vulsearch.sf.net>. 30. 6. 2007.

Summary

[13)] Děkuji doc. P. Chalupovi z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci za umožnění přístupu.

[14)] Děkuji prof. J. Nechutové z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně za umožnění přístupu.

The New Testament Toponymy of the Third Halle Bible and the Czech Biblical Tradition

New Testament place names of the third Halle Bible (1766) modified the Czech tradition of the Kralice Bible editions especially in two respects: First, in greater absorbing of the Luther Bible influence (*Golgata (?), Kenchreis, Laodycea, Kedron, Getsemane, Nykopolis*), and second, in introducing declension (*do Assonu, do Pergy, do Derby, do Syrakus*). The modification, resulting from the mutual interplay of moderate inclination towards introducing declension, towards unity of place name forms in all of its occurrences, Luther's influence and continuity of tradition, was far from thoroughness, as proved e.g. by variability in adapting the underlying Greek place names ending in -h as well as plural-form place names. Nonetheless, the Halle Bible of 1766 means an important landmark in the biblical place names tradition subsequent to the Kralice Bible editions.